

Vrijedan doprinos hrvatskoj dijalektologiji

(Silvana Vranić: *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Biblioteka časopisa *Fluminensia*, Rijeka, 2005.)

Članovi Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci 2005. godine pokrenuli su novu ediciju posebnih izdanja časopisa *Fluminensia* «iz potrebe za sustavnim istraživanjem hrvatskoga jezika i književnosti, te proučavanjem bogate filološke baštine riječkoga kulturnog kruga». Kao prva knjiga u toj ediciji objavljena je znanstvena monografija Silvine Vranić *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*.

Knjiga *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi* rezultat je autoričine doktorske disertacije koja je pak nastala iz potrebe da se jasnije definira pojam *čakavski ekavski dijalekt* što ga je pod imenom *sjevernočakavski dijalekt* uspostavio D. Brozović. Nigdje, međutim, nije bilo točno opisano koji prostor zauzimaju čakavski ekavski govori ili, što je još važnije, po kojim se jezičnim značajkama, izuzev refleksa jata, čakavski ekavski govori izdvajaju od ostalih čakavskih dijalekata i koje uz teritorijalno-povijesni kontinuitet opravdavaju izdvajanje ekavskih govora u zasebnu dijalekatnu jedinicu, autonomnu od drugih

– dijalekt. Predmnijevajući da mjesni govori na tako velikom prostoru ne pokazuju jezičnu monolitnost, već određen stupanj divergencije, autorica je pretpostavila postojanje više poddijalekata koje valja definirati. Vidjevši to kao prazno mjesto u sustavu, Silvana je Vranić prethodno izradivši terenske upitnike krenula na teren i u razdoblju od dvije godine posjetila gotovo svako selo i mjesto za koje je pretpostavila da pripadaju ekavskome dijalektu. Rezultat je toga višegodišnjega terenskog rada i sintetiziranja prikupljenih materijala ova monografija.

Knjiga je podijeljena u 22 poglavlja. Nakon uvodnoga poglavlja naslovljena *Proslov* u kojem su određeni ciljevi i zadatci istraživanja, slijedi poglavlje *Čakavski ekavski govori u dosadašnjoj literaturi* u kojem autorica detaljno prikazuje radove domaćih i stranih slavista u kojima se na bilo koji način spominju čakavski ekavski govori, nastojeći pritom istaknuti njihovu važnost, ali se i kritički osvrćući na pojedine radove dopunjujući ih ili korigirajući vlastitim spoznajama. Osim gustoga snopa izoglosa, bitan je čimbenik za povezivanje pojedinačnih mjesnih govora u višu dijalekatnu jedinicu – dijalekt i teritorijalni kontinuitet niza punktova. Tom je kontinuitetu posvećeno treće poglavlje knjige u kojem autorica prema teritorijalnim cjelinama izlaže i popisuje sva mjesta koja su dijelom ekavskoga čakavskog dijalekata. Ovo je poglavlje važno i stoga što se uz navođenje svako-

ga ekavskoga mjesnog govora navode i svi autori i bibliografske jedinice djela u kojima se određeni punkt spominje ili sustavno obrađuje. Stoga je ovo poglavlje i svojevrsna bibliografija čakavskih ekavskih govora. Autorica bilježi ukupno 233 ekavska mjesna govora, od kojih je podatke o 127 punktova preuzela iz literature i drugih izvora, dok je vlastitim terenskim upitnicima istražila čak 106 mjesnih govora, a u 66 je punktova snimila i tonske zapise ogleđa govora.

Glavni dio knjige čini osamnaest poglavlja posvećenih zasebnim jezičnim značajkama koje se u većoj ili manjoj mjeri potvrđuju u čakavskim ekavskim govorima. Opsegom se i važnošću izdvaja poglavlje naslovljeno *Refleks protojezičnoga i starojezičnoga jata*. Čakavski se ekavski govori izdvajaju od drugih čakavskih te štokavskih i kajkavskih govora s ekavskim refleksom jata manje ili više sustavnom ekavskom refleksacijom jata u trima osnovnim kategorijama: u leksičkim korijenskim morfemima, u tvorbenim morfemima i u gramatičkim morfemima koji su u svom sastavu imali jat. Detaljnom je kvantitativnom analizom i usporedbom njezinih rezultata autorica zaključila da je ekavski refleks jata unutar tih triju osnovnih kategorija u čakavskim ekavskim govorima sustavno zastupljen, premda su u nekim govorima ovjereni i ikavizmi. Prema stupnju dosljednosti ili konzekventnosti ekavske zamjene jata izdvaja

se pet divergentnih podsustava: sjeveroistočni istarski s gotovo sustavnom ekavskom refleksacijom jata; središnji istarski izuzev Kaldira, Bartola i Brkača; creski i sjevernoločinski; trsatsko-bakarski i crikvenički i teritorijalno rubni govori s najvećim brojem ikavizama. Ovo poglavlje prate i tri tablice pregleda potvrda morfema s jatom u sastavu priložene u fizički izdvojenju dodatku ovoj knjizi. Ista je metodologija opisa primijenjena i u ostalim poglavljima. Svako je poglavlje posvećeno jednoj jezičnoj značajki koja se potom dijakronijski analizira i po mogućnosti datira, spominju se mogući ostvaraji u ostalim dijalektima čakavskoga narječja, a potom se pojedini ekavski mjesni govori svrstavaju u skupine prema istome ostvaraju analizirane jezične značajke uz detaljno oprimjerenje za svaki govor. Rezultat je takva svrstavanja popis svih zabilježenih ostvaraja u ekavskome dijalektu čakavskoga narječja i izdvajanje podgrupa govora. Prva se četiri poglavlja glavnoga dijela knjige odnose na najstarije fonološke pojave u ekavskim čakavskim govorima, odnosno na reflekske jata, poluglasa, prednjega i stražnjeg nazala i slogotvornoga /j/. U poglavljima se naslovljenim *Realizacija diftonga i zatvorenih samoglasnika* i *Promjene samoglasnika u vezi s nazalnim sonantima* analiziraju nešto mlađe jezične pojave. U 11. su poglavlju detaljno izloženi akcenatski sustavi čakavskih ekavskih govora prema klasifika-

ciji M. Moguš na stare, starije, novije i nove akcenatske sustave. Sljedećih je pet poglavlja posvećeno statusu sedam pojavnosti na fonološkoj razini (*Status finalnoga slogovnog /l/*; *Status fonema /l/*; *Ishodišnojezična skupina /və/ (< vь, vь)*, *inicijalno /v/ i /v/ u suglasničkim skupinama*; *Protetski konsonanti*; *Razvoj protojezičnih i starojezičnih prijedloga vy, izь (> izə), sь (> sə)* i *Status finalnih zvučnih konsonanata, promjena /v/ > /f/ na početku sloga i promjena finalnoga /g/ > /h/*). Četiri se poglavlja odnose na morfološke pojavnosti u čakavskim ekavskim govorima (*Gramatički morfem G jd., NAV mn. imenica ž. r. kao kontinuantu protojezičnih a-osnova i ja-osnova*; *Gramatički morfem I jd. imenica ž. r., Gramatički morfem G mn. imenica m. i s. r. i Gramatički morfemi DLI mn. imenica m. i s. r.*).

Posljednje je poglavlje knjige naslovljeno *Čakavski ekavski govori na razini dijalekta i njegovih poddijalekata* i u njemu se izvodi dvostruki zaključak. Prvim se zaključkom odgovara na prvi postavljeni cilj istraživanja, a to je utvrditi pretpostavljeni ekavski dijalekt čakavskoga narječja. Osim povijesno-teritorijalnoga kontinuiteta, sve čakavske ekavske govore povezuju i četiri jezične značajke: konzekventnost zamjene jata u korijenskim, tvorbenim i gramatičkim morfemima vokalom *e*; pretežitost stare ili starije akcentuacije; zadržavanje nekadašnjega nepalatalnoga alomorfa u Gjd., NAVmn. imenica žensko-

ga roda bez obzira na dočetak osnove; i izrazita konzervativnost u realizaciji gramatičkoga morfema Gmn. imenica m. i s. r. Zbog toga su čakavski ekavski govori jedinstveni u odnosu na druge dijalekte čakavskoga narječja i u odnosu na sve druge hrvatske sustave pa se stoga mogu izdvojiti u zaseban i od drugih autonoman jezični sustav – *čakavski ekavski dijalekt*. U drugome se zaključku ekavski dijalekt raščlanjuje na četiri hijerarhijski niže klasifikacijske jedinice – poddijalekte: sjeveroistočni istarski; središnji istarski; primorski i otočni. Svakome od tih podsustava autorica određuje smještaj i izdvaja zajedničke fonološko-fonetske i prozodijske te morfološke značajke, a u svakome od njih prema nepostojanju/postojanju i gustoći rubnih značajki razlikuje jezgru i periferne pojase.

Specifičnost je ove publikacije fizički izdvojena mapa, naslovljena *Dodatak* u kojoj je osim triju tablica s pregledom potvrda leksičkih, tvorbenih i gramatičkim morfemima s jatom još i tablica naslovljena *Pregled jezičnih značajki unutar poddijalekata čakavskoga ekavskog dijalekta*, te *Karta čakavskoga ekavskog dijalekta i njegovih poddijalekata* koja čini poseban prilog kroatističkoj dijalektologiji.

Premda je u kroatističkoj dijalektologiji pojam *ekavski dijalekt* bio poznat i daleko prije ovoga autoričina rada, ovom je monografijom on detaljno istražen, utvrđene su njegove granice i istaknute jezične činjenice

koje ga određuju dijalektom i po kojima se raslojava na poddijalekte. Po-drobnom je analizom pojedinih čakavskih ekavskih govora autorica izdvojila one jezične značajke koje su zajedničke svim ekavskim govorima i po kojima se oni razlikuju od svih drugih čakavskih govora pa se stoga mogu izdvojiti u višu dijalekatski hi-jerarhijsku razinu – dijalekt. U tome je temeljna važnost ove knjige.

Zbog svega je navedenoga mono-grafija Silvane Vranić *Čakavski ekav-ski dijalekt – sustav i podsustavi* izni-man doprinos prije svega čakavologi-ji, ali hrvatskoj dijalektologiji u cje-lini.

Sanja Zubčić

